

Jens Bonke

Er fritiden forsvundet?

45 års udvikling i danskernes fritid

Rockwool Fondens Forskningsenhed

Syddansk Universitetsforlag

Er fritiden forsvundet?

45 års udvikling i danskernes fritid

Udgivet af:

Rockwool Fondens Forskningsenhed

Adresse:

Rockwool Fondens Forskningsenhed

Sølvgade 10, 2. tv.

1307 København K

Telefon: 33 34 48 00

E-mail: forskningsenheden@rff.dk

Hjemmeside: www.rff.dk

ISBN 978-87-93119-12-3

Pris: 50 kr.

Udgivet med støtte fra ROCKWOOL FONDEN

Forord

I forlængelse af en række publikationer fra Rockwool Fondens Forskningsenhed om den danske befolknings tidsanvendelse følger hermed en belysning af fritiden og dennes udvikling over de seneste 45 år. Der er på denne måde tale om et bidrag til debatten om, hvor meget tid danskerne har til overs, når arbejdet på arbejdsmarkedet og i hjemmet er gjort. Her har ikke mindst diskussionen om forholdet mellem arbejdsliv og familieliv for børnefamilier talt for at lave en sådan undersøgelse.

Undersøgelsen er muliggjort af den række af tidsanvendelsesundersøgelser, som Rockwool Fondens Forskningsenhed råder over, og som her er analyseret netop med fokus på fritidens fordeling og udvikling over en længere periode. Der ses tillige på sammenhængen mellem fritid, tilfredsheden med dennes omfang, stress og tilfredshed i almindelighed for både familier med og uden børn.

Seniorforsker Jens Bonke, ph.d. i økonomi, som er ansat i Rockwool Fondens Forskningsenhed, har gennemført undersøgelsen.

København, juni 2014

Torben Tranæs

Abstrakt. Fritiden har de seneste 100 år været på den politiske dagsorden med krav om 8 timer til hvile og rekreation, 8 timers arbejde og 8 timers søvn. I dag er der fokus på det gode liv, herunder sammenhængen mellem arbejdsliv og familieliv. Men hvordan er det faktisk gået med fritiden de seneste 45 år? Har vi fået mere af den? Og hvad bruger vi den til? Hvordan er fritiden fordelt? Hvor meget fritid har forældre i dag i forhold til tidligere? Hvor stresset er hverdagen? Og hvor stort er ønsket om mere fritid? Spørgsmålene besvares i dette oplæg, som bygger på Rockwool Fondens kortlægning af mere end 15.000 danskeres tidsanvendelse over de seneste 45 år.

Disposition

1. Hvorfor undersøge fritiden?	5
2. Hvordan kan man undersøge fritiden?	7
3. Hvordan har fritiden udviklet sig?	10
4. Hvordan er fritiden fordelt – hvem har hvor meget fritid?	14
5. Hvordan er fritiden struktureret?	19
6. Hvad betyder fritiden for stress?	25
7. Hvor stor er tilfredsheden med fritidens omfang og med livet i almindelighed?	28
8. Hvad med søvnen?	33
9. Sammenfatning	35
Litteratur	39
Tabeller	40

Hvorfor undersøge fritiden?

Fritiden er ofte på den politiske dagsorden, fordi den direkte bidrager til velfærd, og fordi den indirekte er et udtryk for den materielle velstand; jo mere fritid, desto mindre tid på arbejdsmarkedet og dermed lavere indkomster. Der er med andre ord tale om et valg mellem arbejdstid og fritid, som både har betydning for velstanden og for den enkeltes velfærd.

Imidlertid er valget mellem arbejdstid og fritid ikke kun et valg mellem velstand og velfærd. Forudsætningen for at være effektiv på arbejdsmarkedet er, at fritiden er tilstrækkelig til restitution og erhvervelse af sociale færdigheder, som kan bruges på arbejdet. Omvendt er erhvervelsen af indkomst en betingelse for, at fritiden kan anvendes på en måde, som lever op til den ønskede standard, hvad enten det handler om fødevarer, bolig eller forskellige fritidsgoder.

Den generelle udvikling i arbejdstiden har været, at denne er blevet reduceret. Siden 1920, hvor 8-timers arbejdsdagen i seks af ugens dage blev en del af de generelle overenskomster på arbejdsmarkedet, er arbejdstiden således flere gange blevet nedsat. I 1958 gik arbejdstiden ned fra 48 til 45 timer, og i 1966 til 44 timer om ugen. I 1974 blev arbejdstiden så nedsat til 40 timer, og i perioden 1987-90 til 37 timer. Sideløbende med arbejdstidsnedsættelserne er der blevet indført længere ferie. Ferieloven fra 1932 indførte en obligatorisk ferieuge for de fleste grupper på arbejdsmarkedet, og i 1963 blev det til tre ugers ferie. I 1971 indførtes fire ugers ferie og i 1981 fem ugers ferie. Endelig blev såkaldte feriedage indført i 1999. For en fuldtidsbeskæftiget lønmodtager har det betydet godt en halvering i arbejdstiden over de seneste hundrede år (Smith et al., 2003).

Samtidig med denne udvikling i arbejdstiden er flere kommet på arbejdsmarkedet. Det gælder først og fremmest kvinder, som i dag er beskæftigede i stort set samme omfang som mænd, om end med generelt set kortere arbejdstider. Der er således, delvis som konsekvens heraf, blevet væsentlig flere familier med to fuldtidsbeskæftigede voksne. Samtidig har mere uddannelse betydet, at de fleste kommer senere ind på arbejdsmarkedet, og indtil sidst i 1990'erne forlod arbejdsmarkedet i en yngre alder end tidligere. Det taler for, at det er nogle andre, der i dag er beskæftigede på arbejdsmarkedet, og at udviklingen i den normale arbejdstid ikke giver det fulde billede af, hvor meget danskere arbejder, og dermed hvor meget der er tilbage til fritid.

I det følgende er fritiden i fokus, idet spørgsmålet om dennes udvikling over de seneste 45 år belyses. Er fritiden blevet længere for dem, der er beskæftigede på arbejdsmarkedet? Hvor meget tid er der i dag til individuel udfoldelse, samvær med familie og venner og restitution fra arbejdet, når vi ser bort fra det huslige arbejde, børneomsorgen og søvnen? Og hvordan er det gået med længden og indholdet af denne fritid?

Vi ser også på forholdet mellem arbejdsliv og familieliv i børnefamilier, da dette ofte er blevet betegnet som et dilemma. Spørgsmålet er her, om børnefamiliers fritid er kortere end tidligere, og om der er nogen sammenhæng mellem mængden af fritid, stress og tilfredshed i almindelighed.

Hvordan kan man undersøge fritiden?

Siden 1920'erne er der gennemført tidsanvendelsesundersøgelser i en række lande, herunder i Danmark. Men det var først i 1960'erne, at sådanne undersøgelser blev gjort repræsentative for befolkningerne. Danmark gennemførte således den første landsdækkende undersøgelse i 1964, hvorefter de øvrige nordiske lande fulgte efter i 1970'erne (Bonke & Jensen, 2012). Siden er der gennemført fire andre sammenlignelige tidsanvendelsesundersøgelser i Danmark, nemlig for årene 1975, 1987, 2001 og 2008/09, se tabel 2.1.

I nævnte tidsanvendelsesundersøgelser anvendes døgnrytmeoplysninger, som er indhentet ved, at et tilfældigt udvalg af befolkningen bliver bedt om at udfylde såkaldte dagbøger. Her angiver deltagerne, hvilke aktiviteter de var beskæftigede med, fra de stod op til de gik i seng dagen før udfyldelsen af dagbogen. Oplysningerne dækker således døgnrytmen fra 04:00 til 04:00 næste dag. For at belyse individuelle forskelle mellem hverdage og weekenddage har hver enkelt deltager i undersøgelserne for 1987, 2001 og 2008/09 både udfyldt en dagbog for en hverdag og en weekenddag. Undersøgelserne fra 2001 og 2008/09 omfatter tillige udfyldte dagbøger for evt. partnere/ægtefæller og for den seneste undersøgelses vedkommende også for deres 7-17-årige børn (Bonke & Fallesen, 2010).

I dagbøger angives, hvilke aktiviteter man var involveret i døgnet igennem. I undersøgelserne for 1964, 1975, 1987 og 2001 blev dette gjort ved, at deltagerne med egne ord beskrev aktiviteterne, hvorefter disse blev kodet til en række på forhånd vedtagne kategorier. I 2008/09-undersøgelsen skulle deltagerne vælge mellem 39 på forhånd angivne aktiviteter. For alle undersøgelser blev den længst varende aktivitet i hvert af døgnets 144 10-minutters

intervaller udvalgt, hvorefter den samlede tid brugt på en given aktivitet i løbet af et døgn er summen af sådanne intervaller.

Grunden til at anvende dagbogsoplysninger til – også – at belyse fritidens omfang og karakter er, at det giver et meget præcist billede af, hvordan befolkningens hverdagsliv er organiseret, både hvad angår arbejde på arbejdsmarkedet, i hjemmet og med hensyn til fritiden. Samtidig er der foretaget en række internationale valideringer af denne undersøgelsesmetode, og de har alle vist tilfredsstillende resultater. Der er således tale om, at døgnrytmeoplysninger er mere pålidelige end almindelige surveyoplysninger, hvor der spørges om, hvor meget tid der er brugt på udvalgte aktiviteter indenfor en given periode (Bonke, 2005). Samtidig er der tale om, at tidsanvendelsesundersøgelser følger en international standard vedrørende indsamlingsprocedure, skemastruktur osv., hvorved det er muligt at sammenligne på tværs af lande og over tid (Eurostat, 2000).

Tabel 2.1. Danske nationale tidsanvendelsesundersøgelser.

Surveyår	Surveystruktur	Interview-form	Tilfældigt udvalgte dage	Antal interview		Besvarelsesprocent
				Forår (% kvinder)	Fuldt sample	
1964	Tilfældig udvælgelse	Besøgs-interviews	1 ugedag	2,661 (56.3)	2,661	66.6
1975	Cluster udvælgelse	Besøgs-interviews	1 ugedag	2,830 (47.6)	2,830	72.7
1987	Tilfældig udvælgelse	Besøgs-interviews	1 hverdag og 1 weekenddag	3,049 (49.8)	3,049	64.6
2001	Tilfældig udvælgelse	Telefon	1 hverdag og 1 weekenddag	845 ¹ (54.4)	2739	65.8
2008/09	Tilfældig udvælgelse	Telefon og internet	1 hverdag og 1 weekenddag	809 ² (52.4)	5.022	77.0

¹ Forår 2001

² Forår 2009

Kilde: Bonke & Fallesen (2012) og Bonke (1995)

Ved fritid forstås her den tid, som ikke anvendes på arbejde på arbejdsmarkedet eller på transport til og fra dette arbejde hhv. uddannelse og transport til og fra uddannelse. Arbejdet i hjemmet i form af husholdningsarbejde, dvs. indkøb (indkøb/ærinder, besøg offentligt kontor o.l.), husligt arbejde (madlavning, opvask/afrydning, rengøring, vask, andet arbejde), gør-det-

selv-arbejde (praktisk arbejde, havearbejde) og børneomsorg, indgår heller ikke, og det samme gælder for søvn. Det er altså den vågne fritid, vi ser på. Det er værd at understrege, at børneomsorg omfatter børnepasning og lektie- og fritidslæsning, at bringe og hente børn, mens andet samvær med barnet opfattes som fritid, idet det her er forældrenes egen vurdering/registrering, der er afgørende for kategoriseringen.

Fritiden er opdelt i flere underaktiviteter, hvis antal varierer mellem de fem danske undersøgelser, se Bonke (2012). I 2008/09-undersøgelsen indgår 15 forskellige fritidsaktiviteter, som vi har opdelt i henholdsvis passive:

- læsning, socialt samvær, telefonsamtaler, tv, it, spil/hobby, afslapning og familieomsorg

og aktive:

- foreningsliv, frivilligt arbejde, motion, underholdning, udespisning og transport i fritiden.

Denne opdeling svarer til, hvad der er gjort i andre danske og udenlandske undersøgelser (Bonke & Esping-Andersen, 2009; Bianchi, 2000). Hertil kommer personlig hygiejne og spisning, som vi her også medregner til passiv fritid. Hvis andet ikke angives, indeholder fritid i det følgende dermed personlig hygiejne, spisning, aktive og passive fritidsaktiviteter.

De forskellige kategoriseringer af fritiden i undersøgelserne gør, at sammenligninger over tid er forbundet med en vis usikkerhed, ligesom et forskelligt bortfald i undersøgelserne påvirker repræsentativiteten i forhold til den danske befolkning. Sidstnævnte er der forsøgt rådet bod på ved at anvende forskellige vægte beregnet ud fra oplysninger fra Danmarks Statistik. Der er også angivet omfanget af den statistiske usikkerhed, når der foretages sammenligninger over tid hhv. mellem forskellige grupper i befolkningen. Disse usikkerheder findes i tabellerne i bilag, men er ikke altid oplyst i figurerne, som er placeret i tekstafsnittene.

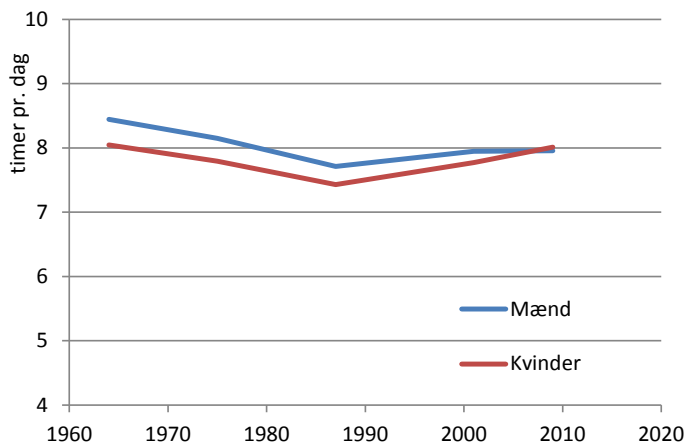
Hvordan har fritiden udviklet sig?

Når vi i det følgende ser på fritiden og dens udvikling, afgrænser vi os til den tid, hvor vi hverken er på arbejde på arbejdsmarkedet eller arbejder hjemme med huslige gøremål og børneomsorg. Det er altså alene den tid, der er tilbage til os selv, personlig hygiejne, spisning, og til samvær med familien, venner og bekendte, som her betragtes som fritid. Vi ser også bort fra søvn – den belyses selvstændigt i kapitel 8 – så det alene er udviklingen og omfanget af den vågne fritid, som indgår her.

Vi afgrænser os til udelukkende at se på beskæftigedes fritid, da fritiden for ikke-beskæftigede antages at have en anden karakter, og ikke på samme måde som for beskæftigede er et gode, man kan få mere af ved at nedsætte arbejdstiden på arbejdsmarkedet. Når vi ser på mænd og kvinder hver for sig, er det altså kun beskæftigede, der indgår, mens deres eventuelle partner ikke behøver at være beskæftiget. Det gælder også for den samlede fritid – både manden og kvindens – at det kun behøver at være den ene part, der er beskæftiget, selvom det i de fleste tilfælde er begge parter.

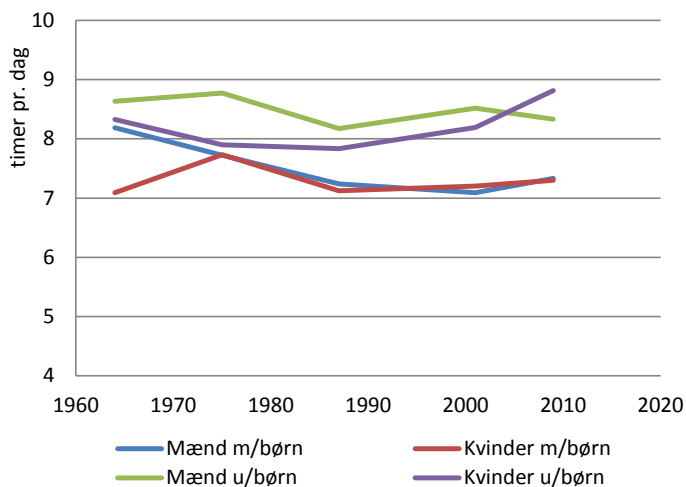
Figur 3.1 viser, at fritiden for mænd faldt i perioden 1964-1987, hvorefter der var en svag stigning frem til 2001. Herefter var der ingen ændring i mænds fritid. Den svage stigning fra 1987 til 2001 var dog ikke signifikant, hvorfor det ikke umiddelbart er til at sige, om mænds fritid har ændret sig over de seneste 20 år, men det kan i hvert fald afvises, at der er sket ændringer i løbet af 2000-tallet, se også figur 3.1a, som viser, om ændringerne fra år til år er signifikante. Mænds fritid har derfor over en lang periode været på omkring 8 timer i gennemsnit på en ugedag, dvs. hverdage og weekenddage vægtet sammen med $5/7 + 2/7$ -dele.

Figur 3.1. Udviklingen i beskæftigede mænd og kvinders fritid 1964-2009. 18-64-årige.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

Figur 3.2. Udviklingen i beskæftigede mænd og kvinders fritid efter børn i familien. 18-64-årige. 1964-2009

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

For kvinder har der også været et fald i fritiden fra 1964 til 1987, hvorefter den steg frem til 2009. Fritiden i 2009 var godt ½ time længere end i 1987, og forskellen er signifikant. Sammenlignes perioderne 1964-75 og 2001-09 var der dog ingen ændring i kvinders fritid, hvilket betyder, at kvinder i dag er tilbage til situationen for 45 år siden, når det gælder fritidens omfang, se figur 3.1 og figur 3.1b med angivelse af signifikante ændringer. Både dengang og i dag har kvinder på en gennemsnitlig ugedag den samme fritid som mænd, nemlig omkring 8 timer.

Når fritiden har været nogenlunde uændret over en så lang periode, hænger det sammen med, at faldet i mænds arbejdstid på arbejdsmarkedet er blevet opvejet af en stigende indsats i hjemmet, og omvendt for kvinder at mere tid på arbejdsmarkedet er taget fra husholdningsproduktionen (Bonke, 2012).

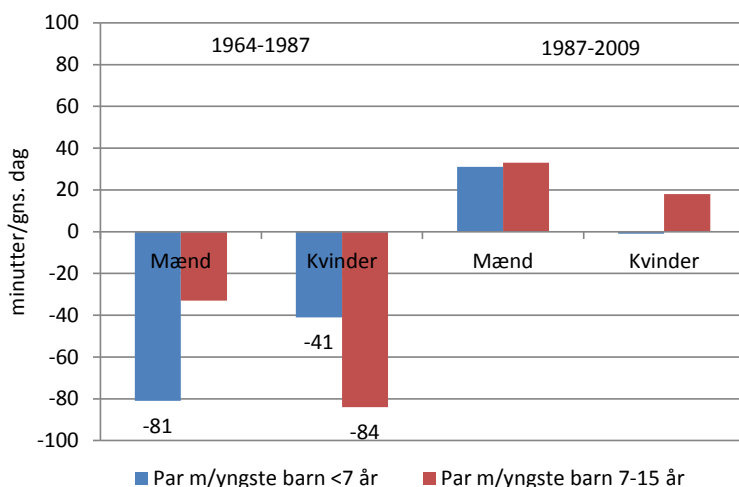
Hvis vi opdeler efter, om der er hjemmeboende børn i familien eller ej, finder vi, at der for fædre var et fald i fritiden frem til 1987, hvorefter den stabiliserede sig. For mødre har fritiden været nogenlunde konstant, bortset fra i 1975, hvor den var længere end i 1987. For mænd og kvinder uden børn har der ikke været nogen ændringer i fritiden i perioden 1964-2009, ligesom der heller ikke har været udsving mellem de enkelte år i perioden (figur 3.2 og tabel 3.2). Den tid, som mødre og mænd og kvinder uden børn bruger på personlig pleje, spisning og fritidsaktiviteter har med andre ord stort set været den samme – ingen signifikante ændringer – i løbet af de seneste 45 år. For mænd gælder det "kun" for de seneste 30 år, at fritiden har været uændret.

Hvis vi alene ser på perioden 2001-2009 er forskellen i fritid mellem kvinder uden børn og kvinder med børn steget fra 1 time til 1 ½ time om dagen. Gabet mellem sådanne kvinders fritid er altså blevet næsten 50 pct. større over denne periode.

Vi har også set på, hvordan fritiden har udviklet sig for samboende/gifte fædre og mødre, hvis yngste barn enten er under 7 år eller 7-15 år, og for samboende/gifte mænd, hvis partner er under 45 år hhv. over 44 år, og som ikke har hjemmeboende børn. Vi har altså en opdeling svarende til et almindeligt livsforløb. Samtidig har vi delt op i to perioder, nemlig 1964-87 og 1987-2009. I modsætning til flere af de andre figurer ser vi her på både beskæftigede og ikke-

beskæftigede, som altså er slået sammen, hvilket også var tilfældet i Bonke (2012), som har brugt de samme oplysninger.

Figur 3.3. Fritid for 18-64-årige mænd og kvinder (beskæftigede og ikke-beskæftigede) efter livscyklusgruppe. Forskelle i perioderne 1964-87 og 1987-2009.

Kilde: Bonke (2012)

Det mest markante er, at der ikke skete signifikante ændringer i nogle af disse mænds fritid i løbet af perioden 1987-2009, og det samme gælder for mødre med yngste barn under 7 år hhv. 7-15 år (tabel 3.3). Anderledes var det i perioden 1964-1987, hvor fritiden blev formindsket med knap en 1½ time pr. dag for fædre med yngste barn under 7 år, og for tilsvarende mødre med knap 3 kvarter pr. dag (figur 3.3 og tabel 3.3). For mødre udelukkende med skolebørn faldt fritiden i samme periode med knap 1½ time pr dag, mens mændenes fritid forblev uændret – ikke signifikant.

For børnefamilier med mindre eller større børn skal vi altså mere end 20 år tilbage for at finde en ændring i deres daglige fritid.

Hvordan er fritiden fordelt – hvem har hvor meget fritid?

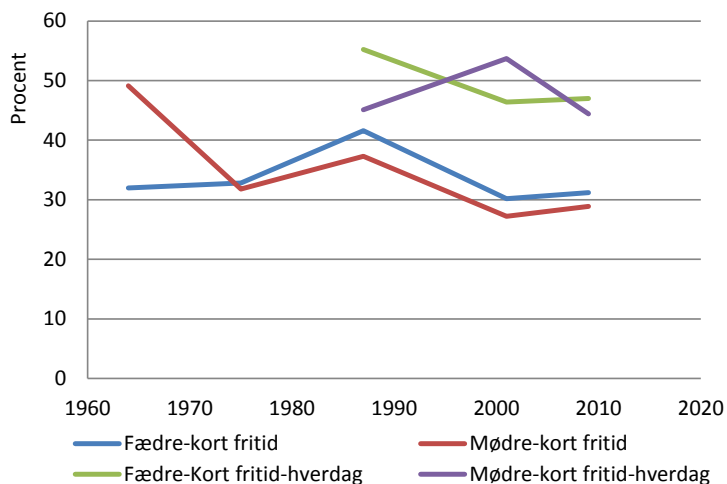
Som det er fremgået, har der ikke været nogen ændringer i beskæftigede mænd eller kvinders fritid over de seneste årtier, hvilket ikke forhindrer fordelingerne i at have ændret sig. Der kan fx være blevet flere, som kun har lidt fritid og flere, som har meget fritid.

Der er imidlertid ikke noget, der tyder på, at fordelingerne af fritid blandt beskæftigede mødre og fædre har ændret sig markant. Figur 4.1 og tabel 4.1 viser nemlig, at andelen, der har mindre end 6 timers fritid om dagen – hverdage og weekenddage vægtet sammen – har været på godt 30 pct. for fædre og lidt lavere for mødre over perioden 1975-2009. I 1964 var der væsentlig flere mødre med kort fritid end i de øvrige år. Det hænger formentlig sammen med, at de fleste kvinder på det tidspunkt var fuldtidsbeskæftigede, hvorefter deltidsbeskæftigelsen steg i løbet af 60' og 70'erne for siden hen at aftage.

Når 6 timers fritid er valgt, hænger det sammen med, at mindre end dette fritidsomfang gjaldt for 25 pct. (kvartil) af samtlige beskæftigede mænd og kvinder i 2009. Samme år havde 25 pct. mere end 9 timers fritid på en ugentlig dag. Når vi også ser på, hvordan udviklingen har været i andelen, der har mindre end 4,5 hhv. mere end 10,5 timer fritid om dagen, er det fordi, dette var gældende for ca. 10 pct. (decil) af de beskæftigede mænd og kvinder i 2009.

Hvis vi kun ser på dem, som har mindre end 4,5 timers fritid om dagen, var andelen mere end dobbelt så stor for mødre som for fædre i 1964, mens andelen både i 1975, 1987 og 2008/09 havde nogenlunde samme størrelser (tabel 4.1). For året 1987 var niveauet på 15-20 pct. og for årene 1975 og 2008/09 på godt 10 pct. af samtlige beskæftigede fædre og mødre.

Figur 4.1. Andelen med kort fritid (<6 timer pr dag) blandt beskæftigede fædre og mødre med 0-17-årige børn. 1964-2009.

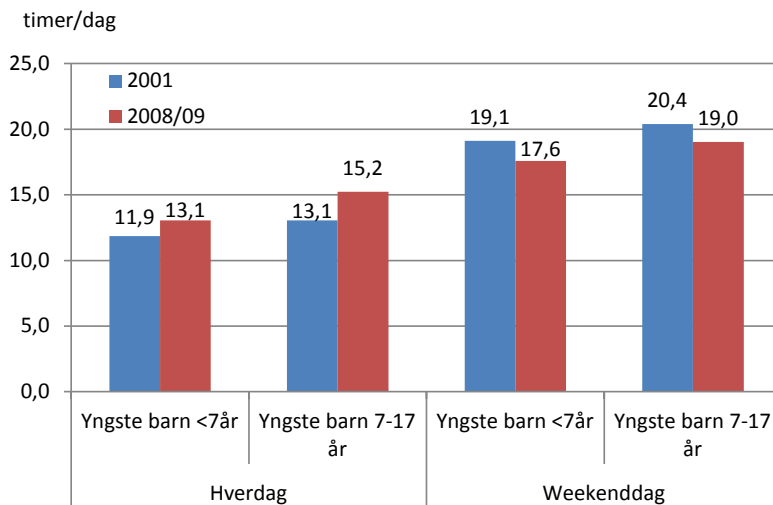

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

Da det kan være vigtigere at have tilstrækkelig med fritid til hverdag sammenlignet med i weekenden, har vi også set på, hvor mange beskæftigede fædre og mødre der har mindre end 6 timers fritid på en hverdag. Fra 1987 til 2001 steg denne andel for mødre og faldt for fædre, mens den var konstant for fædre og faldt for mødre fra 2001 til 2008/09 (figur 4.1 og tabel 4.1). For begge perioder og køn var andelen på ca. 50 pct. Det vil altså sige, at omkring hver anden far og mor på en hverdag har haft mindre end 6 timer til sig selv og til samvær med familie, venner og/eller bekendte over de seneste 20 år.

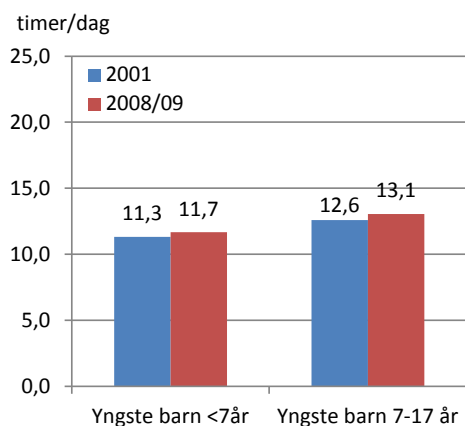
Der er selvsagt væsentlig forskel mellem hverdage og weekenddage, når det gælder beskæftigedes fritid. Ser vi på forældre til to børn var deres samlede fritid på en gennemsnitlig ugedag i 2008/09 på 13 timer, hvis yngste barn er under 7 år, og på 15 timer, hvis yngste barn er 7-17 år. I weekenden er de tilsvarende tal på 18-19 timers fritid om dagen (figur 4.2 og tabel 4.2). I forhold til 2001 er der ingen (sign.) ændring i den samlede fritid på en hverdag for familierne med yngste barn under 7 år, hvorimod den er steget med godt 2 timer for familier med yngste barn mellem 7 og 17 år. I weekenden er der heller ingen ændring i fritiden i perioden 2001-2008/09, når yngste barn er under 7 år, mens den er faldet med godt 1 time, når der kun er børn over 6 år i familien.

Figur 4.2. Den samlede fritid på en hverdag og en weekenddag for beskæftigede mødre og fædre med to børn. 2001 og 2008/09

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

Figur 4.3. Den samlede fritid på en arbejds-hverdag for beskæftigede mødre og fædre med to børn i 2001 og 2008/09

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

Ser vi alene på hverdage, hvor forældrene er på arbejde – der er også hverdage, hvor der ikke arbejdes – er den samlede gennemsnitlige fritid på godt 11 timer i både 2001 og 2008/09, når yngste barn er under 7 år (figur 4.3 og tabel 4.2). I familier med to børn, hvor yngste barn er 7-17 år, er den samlede gennemsnitlige fritid på omkring 13 timer om dagen i begge år.

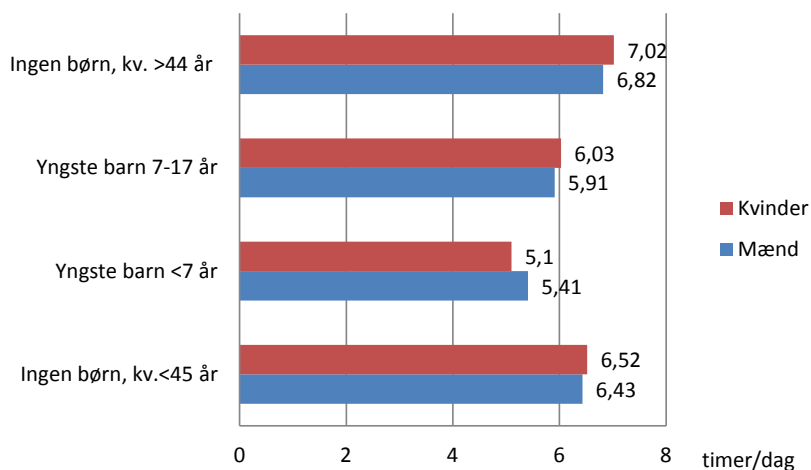
Set over livsløbet er der ikke overraskende forskelle i fritidens omfang. Den er længere, inden man får børn, for derefter at falde, når der er mindreårige børn og stige, når børnene bliver ældre. Derefter er fritiden tilbage til et niveau svarende til det, der gælder for yngre mænd og kvinder uden børn. For sidstnævnte mænd er fritiden på 6½ time for en gennemsnitlig arbejds hverdag, og stort set det samme for kvinder (figur 4.4 og tabel 4.3). I familier med yngste barn under 7 år er fritiden på knap 5½ time for manden og godt 5 timer for kvinden. Fritiden er så til gengæld lidt længere, når yngste barn er over 6 år, nemlig på omkring 6 timer for både moderen og faderen. Endelig er fritiden på omkring 7 timer, når der ikke er børn i familien, og kvinden er over 44 år.

For forældre med yngste barn under 7 år kan det også nævnes, at hver fjerde far og mor har en fritid på under 3,8 timer på en arbejds hverdag, og andre 25 pct. en fritid på mere end 6,5 timer på en sådan dag.

Sammenlignes fritiden for fædre og mødre med børn under 7 år med fritiden for yngre mænd og kvinder, som ikke har børn, er der 1 times forskel i mændenes fritid og 1½ time i kvindernes. Forskellen bliver mindre, når sammenligningen er mellem forældre med yngste barn over 6 år og yngre mænd og kvinder uden børn, nemlig omkring ½ time på en arbejds hverdag. For mænd og kvinder, hvor hun er over 44 år, er fritiden derimod omkring ½ time længere end for tilsvarende mænd og kvinder, hvor hun er under 45 år (figur 4.4 og tabel 4.3).

Det er altså sådan, at yngre mænd og kvinder uden børn har ca. 6½ times fritid hver på en arbejds hverdag, mens fædre og mødre til førskolebørn har 5-5½ time, fædre og mødre til skolebørn 6 timer og ældre mænd og kvinder uden børn ca. 7 timer. Samlet set har forældre sammenlignet med ikke-forældre dermed knapt 3 timers mindre fritid om dagen.

Figur 4.4. Fritid for beskæftigede mænd og kvinder på en arbejdsdag efter livsløbsgruppe. 18-64-årige. 2008/09

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

Det viser sig i øvrigt også, at der ikke er nogen stor forskel i mænd og kvinders fritid inden for hver af de forskellige livsfaser. Hvad enten mænd og kvinder er uden børn, har yngre eller ældre børn, eller selv er yngre eller ældre, har de den samme fritid til rådighed på en arbejdsdag.

Hvordan er fritiden struktureret?

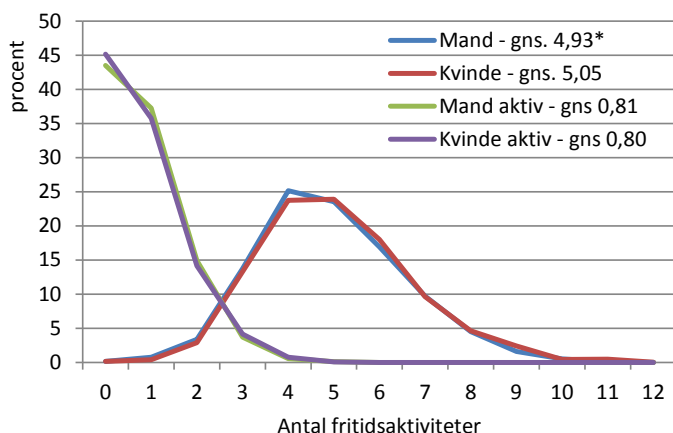
For at få et indtryk af fritidens anvendelse ser vi i det følgende på, hvor mange forskellige aktiviteter forskellige grupper af beskæftigede mænd og kvinder er involveret i i løbet af en dag. Formålet er at tegne et billede af, hvor aktive mænd og kvinder er i deres fritid, og om børn spiller en rolle for aktivitetsniveauet.

Ved at opdele fritiden i aktive og passive aktiviteter, se kapitel 2, er det tillige muligt at belyse, hvor stor en del af fritiden der bruges til restitution af ens arbejdskraft og dermed til ”rekreative” formål, henholdsvis til aktiviteter, som i sig selv kan være fysisk og/eller intellektuelt krævende og dermed virke som en konkurrent til arbejdet på arbejdsmarkedet. Vi får dermed også belyst, hvor travlt man har, når man har fri.

Vi ser også på, hvor mange skift i aktiviteter, der er, når man har fri – dvs. antallet af forskellige sekvenser – idet man flere gange kan vende tilbage til den samme aktivitet efter en afbrydelse, hvor fritiden er anvendt til et andet fritidsformål, eller man laver noget helt andet.

Figur 5.1 viser, at antallet af aktive såvel som passive aktiviteter på en hverdag fordeler sig på nogenlunde samme måde for beskæftigede mænd som for tilsvarende kvinder. Gennemsnitligt set er der dog forskel, da kvinder er involveret i 5,1 aktivitet på en hverdag mod 4,9 for mænd. Det gennemsnitlige antal aktive aktiviteter er derimod det samme med 0,8 for både beskæftigede mænd og kvinder, idet mange slet ikke på den måde er aktive på en hverdag (figur 5.1 og tabel 5.1).

Figur 5.1. Antal fritidsaktiviteter – alle hhv. aktive – på en hverdag for beskæftigede mænd og kvinder. 2008/09

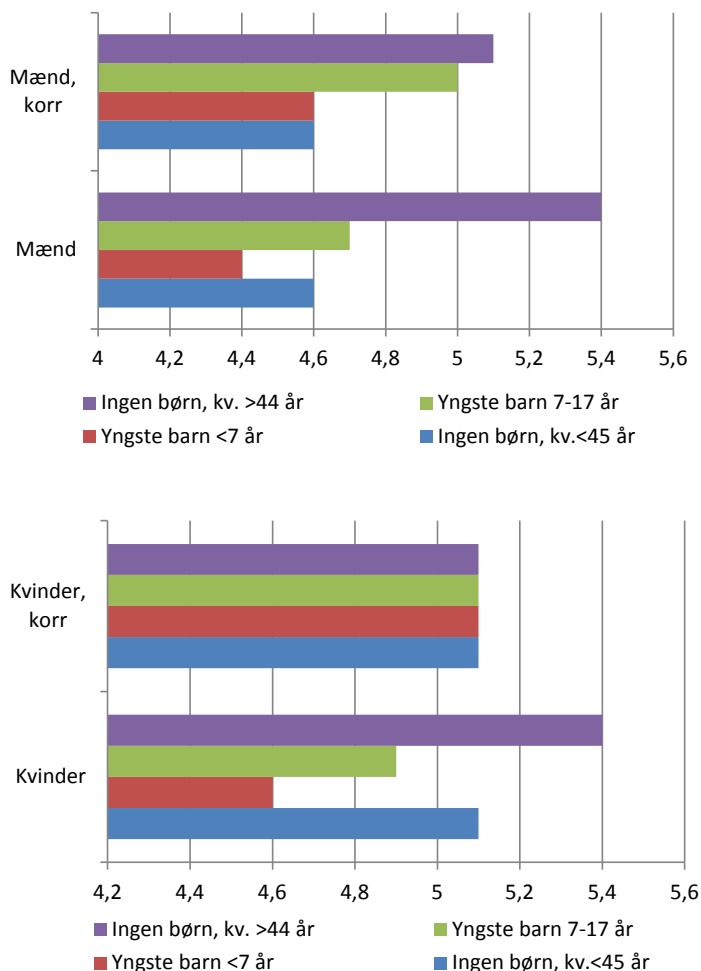
* signifikant forskellig på 0,05-niveau fra kvinders antal af fritidsaktiviteter

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

For fædre med børn under 7 år er antallet af fritidsaktiviteter på en hverdag mindre end for yngre mænd uden børn, og denne forskel er endnu mere udpræget, når vi sammenligner tilsvarende kvinder. For mødre med børn under 7 år er antallet af fritidsaktiviteter således på 4,6 mod 5,1 for yngre kvinder uden børn, eller næsten 10 pct. færre, mens antallet af aktiviteter for tilsvarende mænd er på 4,4 og 4,6, hvilket dog ikke er en signifikant forskel (figur 5.2 og tabel 5.1). Hvis vi ser bort fra, at fritiden er kortere, når man har børn, er der derimod ingen forskel for hverken mænd eller kvinder. Det viser, at for begge køn er aktivitetsniveauet det samme, selvom de har børn under 7 år, som hvis de (endnu) ikke har børn. Det er alene fritidens længde, der bidrager til, hvor mange aktiviteter, man er involveret i, ikke om man har førscolebørn eller ej.

Sammenligner vi antallet af aktiviteter blandt fædre og mødre udelukkende med skolebørn, er der ingen forskel sammenlignet med for yngre mænd og kvinder uden børn. Hvis vi korrigerer for uddannelse og fritidens længde, er antallet af fritidsaktiviteter dog næsten 10 pct. højere for fædre til skolebørn end for yngre mænd uden børn (tabel 5.1).

Figur 5.2. Antallet af fritidsaktiviteter på en hverdag. Beskæftigede mænd og kvinder opdelt efter livscyklusgruppe. 18-64-årige. 2008/09.

Note: Korrigeret for uddannelsesbaggrund og længden af fritid.

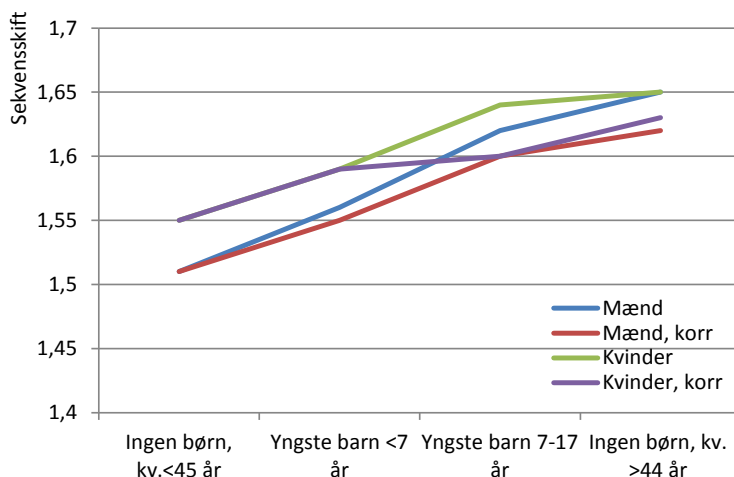
Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

Når det gælder den aktive fritid, er der ingen forskel mellem mænd uden børn og mænd med førskole- eller skolebørn, heller ikke når der korrigeres for fritidens længde (tabel 5.1). Kvinder med førskole- eller skolebørn er derimod mindre aktive i fritiden sammenlignet med kvinder uden børn. Hvis vi igen tager hensyn til forskelle i fritidens længde, er det dog kun mellem kvinder uden børn og kvinder med skolebørn, at der er forskel i aktivitetsomfanget i fritiden.

Hvor antallet af aktiviteter, man er involveret i på en hverdag, kan være bestemt af ens ønsker til fritidens anvendelse, er det mere sandsynligt, at antallet af aktivitetsskift er udtryk for, hvor mange gange man bliver eller lader sig afbryde fra det, man er i gang med. For at få et indtryk af dette, har vi beregnet antallet af gange, man ophører med at udføre ens fritidsaktiviteter, dvs. antallet af fritidsaktivitetsskift pr. aktivitet.

For både mænd og kvinder er antallet af fritidsaktivitetsskift på omkring 1,5, hvilket altså vil sige, at de 4-5 fritidsaktiviteter, mænd og kvinder gennemsnitligt er involveret i på en hverdag (tabel 5.1), bliver brudt op i 6-8 sekvenser. Det interessante er her, om disse brud er mere udpræget blandt forældre end blandt ikke-forældre.

Figur 5.3. Fritidsaktivitetsskift – antal fritidssekvenser pr. fritidsaktivitet – for beskæftigede mænd og kvinder på en hverdag. 2008/09.

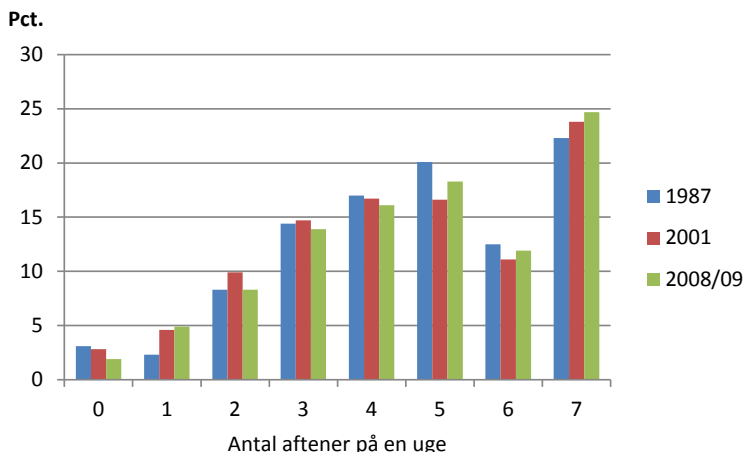
Note: Korrigeret for uddannelsesbaggrund og længden af fritid.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

Der ser ikke ud til at være flere fritidsaktivitetsskift blandt fædre og mødre til førskolebørn sammenlignet med blandt yngre mænd og kvinder uden børn (figur 5.3 og tabel 5.2). Der er således ingen signifikante forskelle i antallet af fritidsaktivitetsskift, heller ikke når vi kontrollerer for forskelle i fritidens længde. For mødre med skolebørn er der derimod flere

fritidsaktivitetsskift end for yngre kvinder uden børn, mens dette ikke gælder for tilsvarende mænd. Hvis vi her korrigerer for fritidens længde, bliver der dog også flere fritidsaktivitetsskift for både fædre og mødre med skolebørn end for yngre mænd og kvinder uden børn.

Figur 5.4. Antal aftener om ugen med mulighed for samvær hos par med børn. 1987, 2001 og 2008/09

Sp.: Hvor mange af ugens syv aftener har hele familien mulighed for at foretage sig noget samlet – uden at noget familiemedlem må svigte sine faste fritidsinteresser?

Kilde: Bonke (2002) og Rockwool Fondens Forskningsenhed

Forældre til førskolebørn bliver med andre ord ikke afbrudt i deres fritid i større omfang end yngre mænd og kvinder uden børn. Det gælder derimod for forældre med skolebørn, at der er flere afbrydelser i deres fritid på en hverdag sammenlignet med yngre mænd og kvinder uden børn.

Endelig har vi set på, hvor mange aftener om ugen der er mulighed for samvær med børnene, uden at hverken moderen, faderen eller børnene svigter deres faste fritidsinteresser. For hver fjerde familie med børn foreligger denne mulighed alle ugens dage, og for omkring 15 pct. er der kun mulighed for sådant samvær 1 eller 2 dage om ugen. Det gælder altså for det overvejende flertal af familier, at i mange af ugens dage er der mulighed for samvær, uden at nogle svigter deres fritidsinteresser.

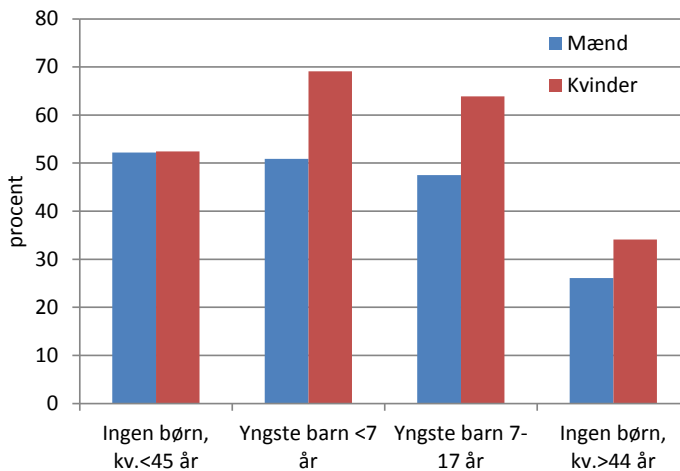
Det er her interessant, at muligheden for samvær uden svigt af fritidsinteresser har været stort set uændret over de seneste 20 år (figur 5.4 og tabel 5.3). Hverken fra 1987 til 2001 eller fra 2001 til 2008/09 er der sket nogle forandringer.

Hvad betyder fritiden for stress?

Som det er fremgået af en række undersøgelser, se fx Bonke (2012) og Bonke & Gerstorft (2007), er stress udtalt blandt mænd og især blandt kvinder, og det gælder først og fremmest, hvis spørgsmålet lyder på, om man somme tider eller hele tiden føler sig stresset.

Figur 6.1. Andel stressede¹ beskæftigede mænd og kvinder efter livsløbsgruppe. 2008/09.

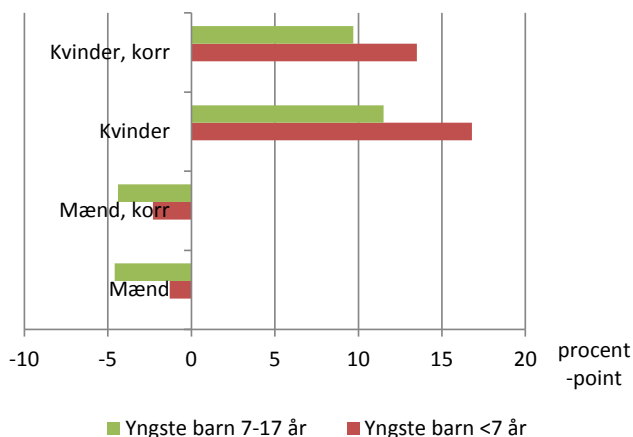

¹Somme tider eller næsten altid stresset

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

Oplysninger om stress findes også i den danske tidsanvendelsesundersøgelse 2008/09, og det viser sig her, at der ikke er nogen forskel i andelen af mænd og kvinder, der føler sig stressede, når de er yngre og ikke har børn (tabel 6.1). For fædre og mødre med førskolebørn er det væsentlig mere udbredt blandt mødre end blandt fædre at føle sig stressede. Mere end to ud af tre af sådanne mødre rapporterer, at de somme tider eller næsten altid er stressede, hvorimod det "kun" gælder for hver anden far med førskolebørn. Disse forskelle er stort set de samme for fædre og mødre med skolebørn, mens kun ca. en fjerdedel af mænd over 44 år og en tredjedel af tilsvarende kvinder somme tider eller næsten altid føler sig stressede (figur 6.1 & tabel 6.1).

Figur 6.2. Andelen af stressede fædre og mødre korregeret for forskellen i fritid for yngre mænd og kvinder uden børn. Beskæftigede. 2008/09.

Note: Korr betyder korregeret for fritidens længde og antallet af fritidsaktiviteter på en hverdag.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

Et interessant spørgsmål er, i hvilket omfang fritidens længde spiller en rolle for at føle sig stresset. For mænd ser det ikke ud til at være tilfældet, idet sandsynligheden for stress er den samme for børnefamilier som for yngre ikke-børnefamilier, selvom vi tager hensyn til forskellene i fritidens længde mellem de to grupper tillige med antallet af deres

fritidsaktiviteter på en hverdag (figur 6.2 & tabel 6.2). For kvinder er der derimod færre, der føler sig stressede, når vi korrigerer for fritidens længde og antallet af fritidsaktiviteter. For mødre med førskolebørn er denne sandsynlighed således omkring en tredjedel mindre, hvis disse mødres fritid svarede til fritiden og aktivitetsniveauet blandt yngre kvinder uden børn. En tilsvarende forskel gælder, hvis vi sammenligner mødre med skolebørn med yngre kvinder uden børn. Også her reduceres sandsynligheden for at føle sig stresset med knap en tredjedel.

Den nævnte forskel i andelen af stressede, når vi tager hensyn til fritidens længde og aktivitetsniveau, er udtryk for, at fritidens længde spiller en rolle for, hvor stressede mødre er. Det er dog kun en mindre del, nemlig omkring en fjerdedel af deres stress, der ophører, selvom de fik den samme mængde fritid som yngre kvinder uden børn.

Det er altså ikke fritidens længde, der ser ud til at være hele forklaringen på, hvor stressede forældre er, ligesom det heller ikke ser ud til at være antallet af aktiviteter, man er involveret i, når man har fri, som er afgørende. Om endnu mere fritid og endnu færre aktiviteter i fritiden end dem, som yngre mænd og kvinder uden børn har, kan bidrage endnu mere til at reducere stressen, kan selvfølgelig ikke afvises på det grundlag.

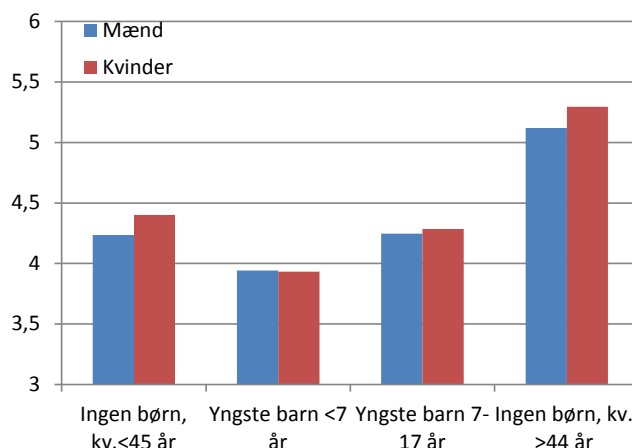
Hvor stor er tilfredsheden med fritidens omfang og med livet i almindelighed?

I tidsanvendelsesundersøgelsen 2008/09 er der bl.a. spurgt om, hvor tilfreds man er med længden af sin fritid, og svaret kan være fra overhovedet ikke tilfreds til meget tilfreds (1-6-skala). Det svarer til måden, der spørges til sådanne forhold i en række andre undersøgelser, se fx Bonke (2005).

Det viser sig ikke overraskende, at jo mere fritid, desto mere tilfreds er man med fritidens omfang. Antallet af fritidsaktiviteter hænger derimod ikke sammen med tilfredsheden med fritidens omfang (tabel 7.2). Det er altså ikke fordi, man har mere travlt, at fritidens længde ikke er tilfredsstillende.

Sammenligner vi mænd og kvinders tilfredshed med omfanget af deres fritid, har det selvsagt betydning, om de har børn eller ej. Det gælder imidlertid kun, hvis de har førskolebørn, at tilfredsheden med fritidens omfang er mindre, end hvis de er yngre og ikke har børn (figur 7.1 og tabellerne 7.1 og 7.2). I så fald er tilfredsheden omkring 10 pct. mindre for mødrene og 5 pct. for fædre end for yngre kvinder og mænd uden børn. Når vi derimod ser på fædre og mødre med skolebørn – yngste barns alder er 7-17 år – er der ingen forskel i deres tilfredshed med fritidens omfang i forhold til yngre mænd og kvinder uden børn. Sådanne forældre er altså lige så tilfredse som dem uden børn, og mere tilfredse end forældre til førskolebørn. Der er med andre ord noget, der tyder på, at når børnene er i skolealderen, er tilfredsheden med fritiden "tilbage" til det niveau, den havde, da der ikke var børn i familien.

Figur 7.1. Tilfredshed med fritidens omfang efter livsløbsgruppe. Beskæftigede. 2008/09.

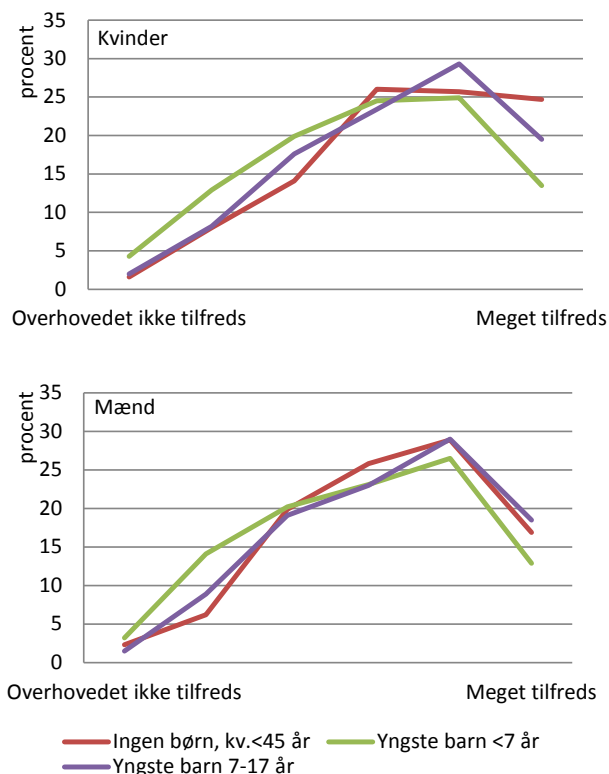
Note: Overhovedet ikke tilfreds – meget tilfreds (1-6-skala)

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

For mænd og kvinder uden børn, hvor kvinden er over 44 år, er tilfredsheden større end for de øvrige livsløbsgrupper. Det gælder for både mænd og kvinder. I øvrigt er der ingen (sign.) forskelle mellem mænd og kvinder bortset fra for ældre mænd og kvinder uden børn, hvor kvinder er mere tilfredse med fritidens omfang end mænd. Det betyder, at hvad enten, der er førskolebørn eller kun skolebørn i familien, er fædre og mødre lige tilfredse med fritidens omfang.

Når vi ser nærmere på fordelingen af tilfredsheden blandt mænd og kvinder, er der forholdsvis mange blandt fædre og mødre med førskolebørn, der ikke er særlig tilfredse med fritidens omfang – de ligger i den nedre ende af skalaen i figur 7.2 – og tilsvarende forholdsvis få, der er meget tilfredse med den, sammenlignet med forældre til skolebørn og yngre mænd og kvinder uden børn (figur 7.2). Forskellene mellem forældre til førskolebørn og til forældre til skolebørn henholdsvis til yngre mænd og kvinder uden børn er imidlertid beskeden, blandt dem der ligger i midten og i den øvre ende af tilfredshedsskalaen (3-5). Det overvejende flertal af forældre til førskolebørn er dermed ligeså tilfredse med fritidens omfang, som forældre til skolebørn og yngre mænd og kvinder uden børn.

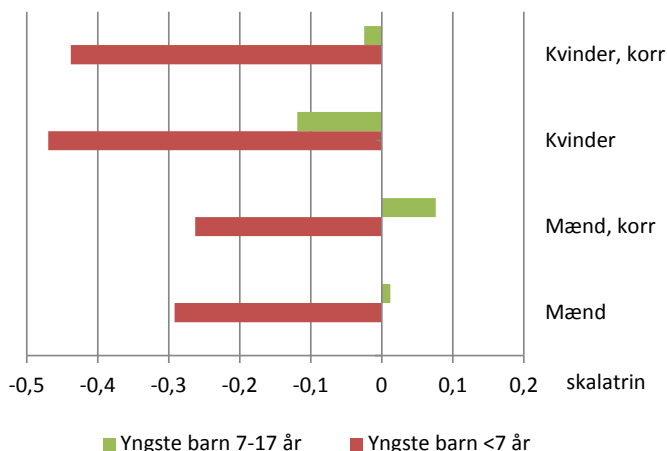
Figur 7.2. Beskæftigede kvinders tilfredshed med fritidens omfang (skala 1-6)

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

Selvom fædre og mødre til førskolebørn gennemsnitlig set er mindre tilfredse med fritidens omfang end fædre og mødre til skolebørn og yngre mænd og kvinder uden børn, er det ikke tilstrækkeligt, at de havde den samme fritid og antal fritidsaktiviteter på en hverdag, hvis de skulle gøres ligeså tilfredse som dem. Det ses af figur 7.3, hvor de røde søjler stort set har samme længde, når vi sammenligner mænd med mænd korregeret, dvs. hvor der er taget hensyn til, at deres fritid er kortere end for yngre mænd uden børn. Det gælder også for kvinder, hvor vi laver en lignende sammenligning, dvs. kvinder i forhold til kvinder, korr. Se også tabel 7.2, hvoraf det direkte fremgår, at de pågældende koefficienter ikke er signifikant forskellige fra hinanden.

Figur 7.3. Tilfredshed med fritidens omfang (1-6) blandt beskæftigede fædre og mødre, hvis fritiden er lig med yngre mænd og kvinders uden børn. 2008/09. OLS-regression.

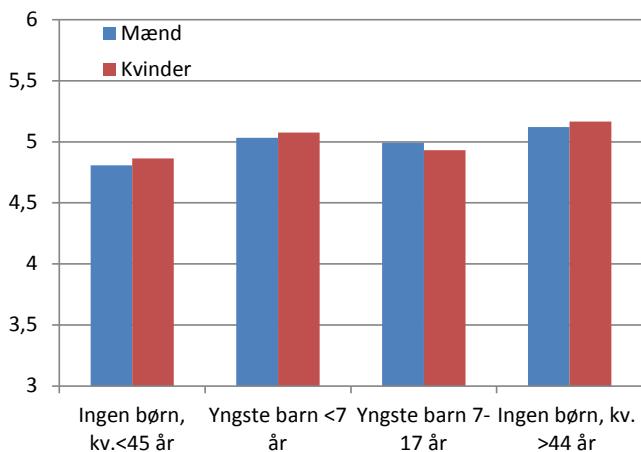
Note: korrigeret betyder korrigeret for fritidens længde og antallet af fritidsaktiviteter på en hverdag.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

Enten er der andre forhold end fritidens længde, som har større betydning for tilfredsheden med fritiden, eller også skal der en endnu større ændring af fritiden til, før fædre og mødre til førskolebørn bliver lige så tilfredse med fritidens længde, som yngre mænd og kvinder der ikke har børn.

Ser vi endelig på tilfredshed i almindelighed, det nogle kalder lykke, er billedet et andet end for tilfredsheden med fritidens omfang (figur 7.4 og tabel 7.1). Nu er fædre og mødre til førskolebørn mere tilfredse end yngre mænd og kvinder uden børn, og det gælder også for fædre til skolebørn, at de er mere tilfredse end yngre mænd og kvinder uden børn. Mødre til skolebørn er derimod mindre tilfredse i almindelighed end mødre til førskolebørn, men lige så tilfredse som yngre kvinder uden børn. For ældre mænd og kvinder uden børn er den generelle tilfredshed større end for de øvrige livsløbsgrupper.

Figur 7.4. Tilfredshed med livet i almindelighed efter livsløbsgruppe. Beskæftigede. 2008/09.

Note: Overhovedet ikke tilfreds – meget tilfreds (1-6-skala)

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

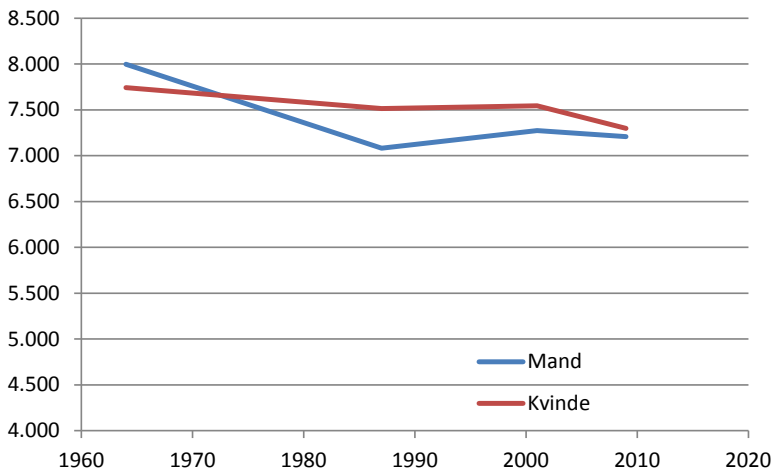
Der er altså en positiv sammenhæng mellem det at være forældre til førskolebørn og den generelle tilfredshed, og det gælder både for fædre og mødre til sådanne børn. Selvom vi tager fritidens længde i betragtning, gælder denne sammenhæng (tabel 7.3). Det er med andre ord – ikke overraskende – andre forhold end fritiden, der afgør, om man er tilfreds med livet i almindelighed.

Hvad med søvnen?

Da søvnen tegner sig for en tredjedel af vores hverdag – og liv – vil vi her til sidst se på, hvordan søvnomfanget blandt fædre og mødre har udviklet sig over de seneste 45 år. Der har således været talt om, at arbejdet på arbejdsmarkedet og i hjemmet har gjort, at især forældre i dag sover mindre end tidligere, i hvert fald til hverdag, og at dette kan være et problem.

Figur 8.1. Søvnu udviklingen for beskæftigede fædre og mødre på en hverdag. 1964-2008

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

I forhold til i midten af 1960'erne sov fædre mindre i midten af 1980'erne, mens der ikke var nogen ændring i mødres søvnomfang i denne periode. Herefter var både beskæftigede fædre og mødres søvnomfang nogenlunde uændret, sådan som det fremgår af figur 8.1 og tabel 8.1.

Der er altså ikke noget, der tyder på, at hverken fædre eller mødre, som er beskæftigede på arbejdsmarkedet, til hverdag sover mindre i dag end for 20 år siden.

Sammenfatning

Vi har i denne analyse set på fritidens udvikling over de seneste 45 år. Hvor meget tid er der i dag til individuel udfoldelse, samvær med familie og venner og restitution fra arbejdet, når vi ser bort fra det huslige arbejde, børneomsorgen og sønnen? Hvordan er det gået med længden og indholdet af denne fritid? Og er der nogen sammenhæng mellem fritidens længde, stress og tilfredshed i almindelighed?

Vi har vist, at fritiden for mænd faldt i perioden 1964-1987, hvorefter der var en svag stigning frem til 2001. Herefter var der ikke nogen ændring. Den svage stigning fra 1987 til 2001 var dog ikke signifikant. For kvinder var der også et fald i fritiden fra 1964 til 1987, hvorefter den steg frem til 2009. Kvinder i dag er dermed tilbage til situationen for 45 år siden, når det gælder fritidens omfang.

Både dengang og i dag har kvinder på en gennemsnitlig ugedag den samme fritid som mænd, nemlig omkring 8 timer.

For fædre har der været et fald i fritiden frem til 1987, hvorefter den stabiliserede sig. For mødre har fritiden været nogenlunde konstant. For perioden 1987-2009 er kvinders fritid dog steget signifikant.

Den tid, som mødre og mænd og kvinder uden børn bruger på personlig pleje, spisning og fritidsaktiviteter har stort set været den samme i løbet af de seneste 45 år. For fædre gælder det "kun" for de seneste 30 år, at fritiden har været uændret.

Vi har også vist, at for fædre og mødre, hvis yngste barn enten er under 7 år eller 7-17 år, er der ikke skete nogle ændringer i fritidens længde i løbet af perioden 1987-2009.

For børnefamilier med mindre eller større børn skal vi altså mere end 20 år tilbage for at finde en ændring i deres daglige fritid.

Hvordan er fritiden fordelt – hvem har hvor meget fritid?

Andelen af beskæftigede mænd og kvinder, der har mindre end 6 timers fritid om dagen – hverdage og weekenddage vægtet sammen – har været på godt 30 pct. for mænd og lidt lavere for kvinder i perioden 1975-2009. For dem med en fritid kortere end 4,5 timer om dagen var andelen mere end dobbelt så stor for kvinder som for mænd i 1964, mens de i resten af perioden var af nogenlunde samme størrelsesorden. I 1987 var niveauet på 15-20 pct. og i 2008/09 godt 10 pct. af samtlige beskæftigede mænd og kvinder.

Fritiden er længere, inden man får børn, for derefter at stige, når børnene bliver ældre. Herefter nås et niveau svarende til det, der gælder for yngre mænd og kvinder uden børn. I familier med yngste barn under 7 år er fritiden på knap 5½ time for faderen og på godt 5 timer for moderen, og i familier med yngste barn på 7-17 år er fritiden tilsvarende på omkring 6 timer om dagen.

For perioden 2001-2009 er forskellen i fritid mellem kvinder uden børn og kvinder med børn steget fra 1 time til 1 ½ time om dagen. Gabet mellem sådanne kvinders fritid er altså blevet større i løbet af 00'erne.

For forældrene med yngste barn under 7 år har hver fjerde far og mor en fritid på under 3,8 timer på en arbejdsdag, og andre 25 pct. en fritid på mere end 6,5 timer.

Hvordan er fritiden struktureret?

Vi har vist, at antallet af fritidsaktiviteter er på 5,1 for kvinder og 4,9 for mænd på en hverdag. For fædre med børn under 7 år er antallet mindre end for yngre mænd uden børn, og denne

forskel er endnu mere udpræget, når vi sammenligner tilsvarende kvinder. Hvis vi ser bort fra, at fritiden er kortere, når man har børn, er der derimod ingen forskel for hverken mænd eller kvinder.

Det er alene fritidens længde, der bidrager til, hvor mange aktiviteter man er involveret i, ikke om man har førskolebørn eller ej.

Der er ingen forskel i antallet af aktiviteter blandt fædre og mødre med skolebørn sammenlignet med for yngre mænd og kvinder uden børn. Hvis vi korrigerer for uddannelse og fritidens længde, er antallet af fritidsaktiviteter dog næsten 10 pct. højere for mænd uden børn end for fædre til skolebørn.

Der ser ikke ud til at være flere fritidsaktivitetsskift blandt fædre og mødre til førskolebørn sammenlignet med blandt yngre mænd og kvinder uden børn. For mødre med skolebørn er der derimod flere fritidsaktivitetsskift end for yngre kvinder uden børn, mens dette ikke gælder for tilsvarende mænd.

Forældre til førskolebørn bliver ikke afbrudt i deres fritid i større omfang end yngre mænd og kvinder uden børn. Det gælder derimod for forældre med skolebørn, at der er flere afbrydelser i deres fritid på en hverdag sammenlignet med for yngre mænd og kvinder uden børn.

Hvad betyder fritiden for stress?

For fædre og mødre med førskolebørn er det væsentlig mere udbredt blandt mødre end blandt fædre at føle sig stressede. Mere end to ud af tre af sådanne mødre angiver, at de somme tider eller næsten altid er stressede, hvorimod det "kun" gælder for hver anden far med førskolebørn. Disse forskelle er stort set de samme for fædre og mødre med skolebørn.

Vi har også vist, at sandsynligheden for stress blandt mænd er den samme for børnefamilier som for yngre ikke-børnefamilier, selvom vi tager hensyn til forskellene i fritidens længde mellem de to grupper. For kvinder er der derimod færre, der føler sig stressede, når vi korrigerer for fritidens længde, idet sandsynligheden for stress reduceres med omkring en tredjedel.

Det er altså ikke fritidens længde, der alene kan forklare, hvor stressede forældre er, ligesom det heller ikke ser ud til at være antallet af aktiviteter, man er involveret i, når man har fri, som er afgørende.

Hvor stor er tilfredsheden med fritidens omfang og i almindelighed?

Tilfredsheden med fritidens omfang blandt mødre til førskolebørn er omkring 10 pct. mindre og for fædre omkring 5 pct. mindre end for yngre kvinder og mænd uden børn. Der er derimod ingen forskel i tilfredsheden med fritidens omfang mellem fædre og mødre med skolebørn i forhold til yngre mænd og kvinder uden børn. Sådanne forældre er altså lige så tilfredse som dem uden børn, og mere tilfredse end forældre til førskolebørn.

Det tyder på, at når børnene er i skolealderen, er tilfredsheden med fritiden "tilbage" til det niveau, den havde, da der ikke var børn i familien.

Det overvejende flertal af forældre til førskolebørn er imidlertid lige så tilfredse med fritidens omfang, som forældre til skolebørn og yngre mænd og kvinder uden børn.

Endelig har vi vist, at tilfredshed i almindelighed – også kaldet lykke – er noget andet end tilfredshed med fritidens omfang. Her er fædre og mødre til førskolebørn mere tilfredse end yngre mænd og kvinder uden børn, og det gælder også for fædre til skolebørn, at de er mere tilfredse end yngre mænd og kvinder uden børn. Mødre til skolebørn er derimod mindre tilfredse i almindelighed end mødre til førskolebørn, men ligeså tilfredse som yngre kvinder uden børn.

Der er altså en positiv sammenhæng mellem det at være forældre til førskolebørn og den generelle tilfredshed, og det gælder både for fædre og mødre til sådanne børn. Selvom vi tager fritidens længde i betragtning, gælder denne sammenhæng. Det er med andre ord andre forhold end fritiden, der afgør, om man er tilfreds med livet i almindelighed.

Litteratur

Bianchi, S.M. (2000). Maternal Employment and Time with Children: Dramatic Change or Surprising Continuity? *Demography*. 37/4, pp. 401-414.

Bonke, J. (1995). *Faktotum – husholdningernes produktion*. København: Socialforskningsinstituttet.

Bonke, J. (2005). Paid Work and Unpaid Work: Diary Information versus Questionnaire Information. *Social Indicator Research*, vol. 70, pp. 349-368.

Bonke, J. & Gerstorf, F. (2007). Stress, Time Use and Gender. *International Journal of Time Use Research*. 2007, vol.4, no.1, pp. 47-68.

Bonke, J. & Fallesen, P. (2010). The impact of incentives and interview methods on response quantity and quality in diary and booklet based surveys. *Survey Research Methods*. 2010, vol. 4, No. 2, pp. 91-101.

Bonke, J. (2012). *Har vi tid til velfærd? – om danskernes brug af deres tid ude og hjemme*. Rockwool Fondens Forskningsenhed og Gyldendal.

Bonke, J. og Jensen, B. (2012). *Hvad har vi gjort ved tiden? En forskningsoversigt over tidsanvendelsesstudier før og nu*. Rockwool Fondens Forskningsenhed og Syddansk Universitetsforlag.

Bonke, J. & Esping-Andersen, G. (2009). Family Investments in Children – Productivities, Preferences, and Parental Child Care. *European Sociological Review*. 2009.

Eurostat (2000). *Guidelines on Harmonised European Time Use Surveys*. Luxembourg.

Smith, N., Pedersen, P. & Schultz-Nielsen, M.L. (2003). *Fra mangel på arbejdstid til mangel på arbejdskraft. Arbejdsliv i Danmark i det nye årtusind*. København: Spektrum.

Tabeller

Tabel 3.1. Udviklingen i beskæftigede mænd og kvinders fritid¹. 18-64-årige. 1964-2009

	Mand	Kvinde
(antal)	Gns. timer pr ugedag (CI)	
1964 (1.751)	8,444 (8,227-8,662)	8,044 (7,686-8,401)
1975 (1.978)	8,149 (7,947-8,350)	7,795 (7,551-8,039)
1987 (2.176)	7,712* (7,497-7,923)	7,428* (7,229-7,626)
2001 (590)	7,949* (7,681-8,217)	7,771 (7,521-8,022)
2009 (686)	7,957 (7,653-8,261)	8,011 (7,722-8,300)

¹Inklusiv personlig hygiejne og spisning.

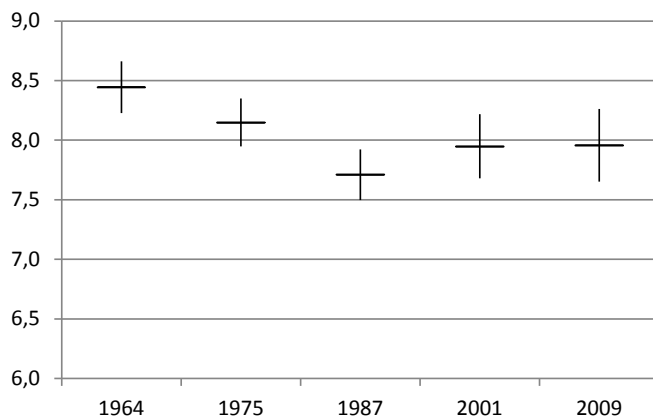
*Signifikant forskel på 0,5 pct. niveau ift. 1964

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

Figur 3.1a. Udviklingen i beskæftigede mænds fritid. 18-64-årige.
1964-2008

Timer pr. dag

95% CI

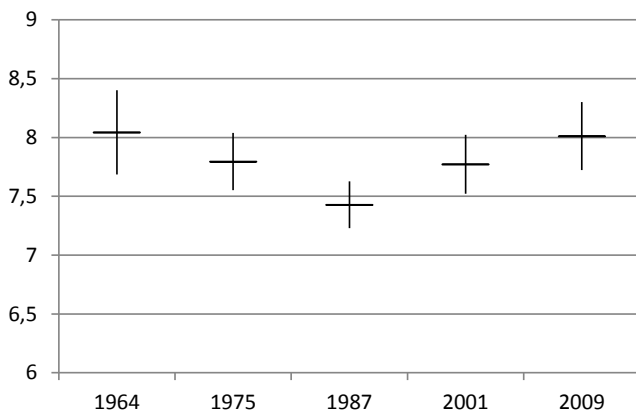
Note: De vandrette linjer angiver timer pr. dag, mens de lodrette linjer viser 95 % konfidensintervaller, dvs. margin for den statistiske usikkerhed.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

Figur 3.1b. Udviklingen i beskæftigede kvinders fritid. 18-64-årige.
1964-2008

Timer pr. dag

95% CI

Note: De vandrette linjer angiver timer pr. dag, mens de lodrette linjer viser 95 % konfidensintervaller, dvs. margin for den statistiske usikkerhed.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

Tabel 3.2. Udviklingen i beskæftigede mænd og kvinders fritid opdelt efter børn i familien. 18-64-årige. 1964-2009

	Med børn		Uden børn	
	Mand	Kvinde	Mand	Kvinde
(Antal)	Gns. timer pr ugedag (CI)			
1964 (1.751)	8,187 (7,866-8,508)	7,089 (6,336-7,842)	8,633 (8,340-8,926)	8,328 (7,925-8,731)
1975 (1.978)	7,725 (7,468-7,981)	7,734 (7,424-8,044)	8,771 (8,453-9,089)	7,900 (7,504-8,296)
1987 (2.176)	7,240* (6,946-7,534)	7,124 (6,877-7,371)	8,172 (7,864-8,481)	7,834 (7,512-8,156)
2001 (590)	7,092* (6,741-7,443)	7,202 (6,857-7,547)	8,518 (8,159-8,878)	8,191 (7,851-8,531)
2009 (686)	7,331* (6,878-7,783)	7,298 (6,931-7,666)	8,331 (7,934-8,727)	8,814 (8,395-9,234)

*Signifikant forskel på 0,5 pct. niveau ift. 1964.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

Tabel 3.3. Fritid for mænd og kvinder efter livscyklusgruppe. Forskelle i perioderne 1964-1987 og 1987-2009.

	Par u/børn, kvinden <45 år	Par m/youngste barn <7 år	Par m/youngste barn 7-15 år	Par u/børn kvinden >44 år
	Timer:min/gns. ugedag			
Mænd				
1964-1987	0:02	-1:21*	-0:33	0:49*
1987-2009	-0:15	0:31	0:33	-1:46
Kvinder				
1964-1987	-1:47*	-0:41*	-1:24*	-0:07
1987-2009	1:45*	-0:01	0:18	-1:30*

* signifikant ændring på 0,05-niveau over hver periode.

Kilde: Bonke, 2012

Tabel 4.1. Den samlede fritid for beskæftigede mødre og fædre med børn på en gns. ugedag hhv. en hverdag (mandag-fredag). 1964-2008/09

	Kort fritid <6 timer gns. dag	Lang fritid >9 timer gns. dag	Kort fritid <4,5 timer gns. dag	Lang fritid >10,5 timer gns. dag
	Gns. ugedag (hverdag) Andel			
1964				
Mand	32,0 (34,4)	32,6 (27,9)	11,2 (11,1)	(26,1) 22,2
Kvinde	49,1 (49,3)	25,5 (..)	27,3 (29,3)	.. (..)
1975 ¹				
Mand	32,8 (..)	26,3 (..)	12,8 (..)	12,1 (..)
Kvinde	31,8 (..)	31,8 (..)	13,3 (..)	18,5 (..)
1987				
Mand	41,6 (55,2)	28,7 (7,3)	20,1 (26,6)	19,6 (6,5)
Kvinde	37,3 (46,1)	22,3 (18,7)	15,5 (10,8)	13,3 (5,2)
2001 ²				
Mand	30,2 (46,4)	19,1 (11,1)	.. (22,1)	.. (..)
Kvinde	27,2 (53,7)	17,1 (11,0)	.. (26,0)	.. (..)
2008/09 ²				
Mand	31,2 (47,0)	26,0 (21,8)	10,5 (24,5)	13,2 (15,5)
Kvinde	28,9 (44,4)	26,5 (24,2)	9,9 (21,1)	14,2 (16,1)

¹Ingen ugedagsoplysninger for 1975.

²Andele beregnet for hele året

³<6 timer, >9 timer, <4,5 timer og >10,5 timer svarer til hhv. nedre og øvre kvartilgrænse og nedre og øvre decilgrænse i 2009.

(..) <20 obs.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

Tabel 4.2. Den samlede fritid på en arbejds hverdag, en hverdag og en weekenddag for beskæftigede mødre og fædre med to børn i 2001 og 2008/09

	Hverdag	Weekenddag	Arbejds hverdag
	Timer/dag		Timer/dag
2001			
Yngste barn < 7 år	11,859 (11,260-12,458)	19,106 (18,228-19,983)	11,324 (10,694-11,955)
Yngste barn 7-17 år	13,052 (12,428-13,675)	20,402 (19,656-21,149)	12,600 (12,000-13,200)
2008			
Yngste barn < 7 år	13,055 (12,386-13,724)	17,584 (16,743-18,425)	11,666 (10,990-12,342)
Yngste barn 7-17 år	15,231* (14,554-15,799)	19,019* (18,402-19,635)	13,057 (12,517-13,596)

* signifikant ændring på 0,05-niveau i forhold til 2001.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

Tabel 4.3. Fritid for beskæftigede 18-64-årige efter livscyklusgruppe. OLS-regression. 2008/09

	Weekenddag		Hverdag		Arbejds hverdag	
	Gns. (st.afv.)		Gns. (st.afv.)			
Mænd						
Ingen børn, kv.<45 år	10,71 (10,34-11,09)	..	7,71 (7,39-8,04)	..	6,43 (6,19-6,67)	..
Yngste barn <7 år	9,06 (8,63-9,49)	-1,66***	6,51 (6,15-6,88)	-1,20***	5,41 (5,08-5,74)	-1,02***
Yngste barn 7-17 år	9,61 (9,28-9,94)	-1,10***	7,51 (7,21-7,81)	-0,20	5,91 (5,68-6,15)	-0,538**
Ingen børn, kv.>44 år	11,31 (11,11-11,51)	0,59**	10,04 (9,83-10,26)	2,39***	6,82 (6,56-7,09)	0,393*
Kvinder						
Ingen børn, kv.<45 år	10,71 (10,24-11,17)	..	8,43 (8,00-8,87)	..	6,52 (6,14-6,89)	..
Yngste barn <7 år	8,57 (8,18-8,96)	-2,14***	6,68 (6,35-7,01)	-1,75***	5,10 (4,82-5,38)	-1,415***
Yngste barn 7-17 år	9,32 (9,07-9,58)	-1,38***	7,62 (7,38-7,86)	-0,81**	6,03 (5,80-6,26)	-0,487*
Ingen børn, kv.>44 år	11,08 (10,90-11,26)	0,37	9,77 (9,59-9,96)	1,34***	7,02 (6,75-7,29)	0,504*

*, **, ***signifikante forskelle på 0,05, 0,01 hhv. 0,001-niveau ift. ingen børn, kv.<4 år.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

Tabel 5.1. Antal fritidsaktiviteter, og -sekvenser på en hverdag for beskæftigede mænd og kvinder efter livscyklusgruppe. 2008/09.

	Antal fritidsaktiviteter				Antal aktive fritidsaktiviteter			
	Hverdag				Hverdag			
	Mænd		Kvinder		Mænd		Kvinder	
	Korr.		Korr.		Korr.		Korr.	
Ingen børn, kv.<45 år	4,6	..	5,1	..	0,7	..	1,0	..
Yngste barn <7 år	4,4	0,2	4,6*	-0,0	0,7	0,0	0,7*	-0,1
Yngste barn 7-17 år	4,7	0,4***	4,9	0,2	0,7	0,0	0,8*	-0,1*
Ingen børn, kv.>44 år	5,4*	0,5***	5,4	0,0	0,9*	0,0	0,8*	-0,3***
Ingen uddannelse	5,0	..	5,2	..	0,8	..	0,8	..
Faglært uddannelse	5,0	0,1	5,0	0,0	0,8	0,1*	0,7	-0,0
Kort vid. udd.	4,9	0,1	5,2	0,2*	0,9	0,2**	0,9	0,2**
Ml. lang vid. udd.	5,1	0,3**	5,2	0,3***	0,8	0,1*	0,9	0,2***
Lang vid. udd.	5,1	0,3**	5,2	0,3**	0,9	0,2***	0,9	0,3***

*, **, ***signifikante forskelle på 0,05, 0,01 hhv. 0,001-niveau ift. ingen børn, kv.<45 år.

Livsløbsgrupper er korregeret for forskelle i uddannelse og fritidens længde, mens uddannelse er korregeret for livsløbsgrupper og fritidens længde.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

Tabel 5.2. Antal sekvensskift pr. fritidsaktivitet på en hverdag for beskæftigede mænd og kvinder efter livscyklusgruppe. 2008/09.

	# sekvensskift/fritidsaktivitet			
	Hverdag			
	Mænd		Kvinder	
	Korr.		Korr.	
Ingen børn, kv.<45 år	1,51	..	1,55	..
Yngste barn <7 år	1,56	0,04	1,59	0,04
Yngste barn 7-17 år	1,62	0,09***	1,64*	0,05*
Ingen børn, kv.>44 år	1,65	0,11***	1,65*	0,08**
Ingen uddannelse	1,57	..	1,62	..
Faglært uddannelse	1,58	-0,04	1,64(*)	0,00
Kort vid. udd.	1,55	-0,04	1,56	-0,07**
Ml. lang vid. udd.	1,58	-0,03	1,58	-0,04*
Lang vid. udd.	1,53	-0,07**	1,53	-0,06*

*, **, ***signifikante forskelle på 0,05, 0,01 hhv. 0,001-niveau ift. ingen børn, kv.<4 år.

Der er ingen sign. forskel mellem kønnene indenfor livscyklusgrupperne, og for uddannelsesgrupper kun for faglærte.

Livsløbsgrupper er korregeret for forskelle i uddannelse og fritidens længde, mens uddannelse er korregeret for forskelle i livsløbsgrupper og fritidens længde.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

Tabel 5.3. Antal aftener om ugen med mulighed for samvær hos par med børn. 1987, 2001 og 2008/09

	Antal aftener på en uge med mulighed for at foretage sig noget samlet								Pct.
	0	1	2	3	4	5	6	7	
1987	3,1	2,3	8,3	14,4	17,0	20,1	12,5	22,3	100,0
2001	2,8	4,6	9,9	14,7	16,7	16,6	11,1	23,8	100,2
2008/09	1,9	4,9	8,3	13,9	16,1	18,3	11,9	24,7	100,0

Sp.: Hvor mange af ugens syv aftener har hele familien mulighed for at foretage sig noget samlet

– uden at noget familiemedlem må svigte sine faste fritidsinteresser?

Kilde: Bonke (2002) og Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Tabel 6.1. Andel stressede¹ beskæftigede mænd og kvinder i 2008/09.

	Mænd	Kvinder
	Andel	
Ingen børn, kv.<45 år	52,2	52,4
Yngste barn <7 år	50,9	69,1 ^a
Yngste barn 7-17 år	47,5	63,9*
Ingen børn, kv.>44 år	26,1 ^a	34,1 ^a

*signifikant forskel ift. ingen børn, kv. <45 år

^a signifikant forskel ift. gruppen før.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

Tabel 6.2. Stress, civilstand, fritidsomfang og antal fritidsaktiviteter.
Beskæftigede mænd og kvinder. 18-64-årige. 2008/09. OLS-regression.

	Mænd		Kvinder	
(standard fejl)	Model 1	Model 2	Model 1	Model 2
Ingen børn, kv.<45 år	.. (..)	.. (..)	.. (..)	.. (..)
Yngste barn <7 år	-0,013 (0,042)	-0,023 (0,042)	0,168** (0,048)	0,135** (0,048)
Yngste barn 7-17 år	-0,046 (0,036)	-0,044 (0,036)	0,115** (0,036)	0,097* (0,041)
Ingen børn, kv.>44 år	-0,261*** (0,029)	-0,226*** (0,030)	-0,183*** (0,038)	-0,157*** (0,038)
Fritidsomfang - hverdag	..	-0,011** ((0,003)	..	-0,022*** (0,004)
Antal fritidsaktiviteter - hverdag	..	-0,008 (0,008)	..	0,15* (0,007)
Konstant	0,522*** (0,024)	0,641*** (0,042)	0,523*** (0,034)	0,634*** (0,051)
Adj. R ²	0,061	0,070	0,086	0,103
Antal	1.671	1.671	1.772	1.772

*, **, ***signifikante forskelle på 0,05, 0,01 hhv. 0,001-niveau ift. ingen børn, kv.<4 år.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

Tabel 7.1. Tilfredshed med fritidens omfang (1-6) og tilfredshed i almindelighed (0-6), og civilstand.

	Mænd	Kvinder
Tilfredshed med fritidsomfang (CI)		
Ingen børn, kv.<45 år	4,234 (4,125-4,343)	4,402 (4,251-4,554)
Yngste barn <7 år	3,942 (3,812-4,072)	3,933 (3,803-4,062)
Yngste barn 7-17 år	4,247 (4,159-4,334)	4,284 (4,203-4,364)
Ingen børn, kv.>44 år	5,120 (5,060-5,181)	5,296 (5,241-5,351)
Tilfredshed i almindelighed – lykke – (CI)		
Ingen børn, kv.<45 år	4,807 (4,718-4,870)	4,863 (4,750-4,976)
Yngste barn <7 år	5,034 (4,947-5,121)	5,075 (4,993-5,157)
Yngste barn 7-17 år	4,993 (4,935-5,051)	4,931 (4,874-4,988)
Ingen børn, kv.>44 år	5,120 (5,063-5,176)	5,165 (5,116-5,214)

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

Tabel 7.2. Tilfredshed med fritidens omfang (1-6), fritidsomfang, civilstand og antal fritidsaktiviteter. Beskæftigede mænd og kvinder. 18-64-årige. 2008/09. OLS-regression.

	Mænd		Kvinder	
Tilfredshed med fritidens omfang (standard fejl)	Model 1	Model 2	Model 1	Model 2
Ingen børn, kv.<45 år	.. (..)	.. (..)	.. (..)	.. (..)
Yngste barn <7 år	-0,292*** (0,080)	-0,263** (0,084)	-0,470*** (0,092)	-0,438*** (0,094)
Yngste barn 7-17 år	0,012 (0,068)	0,076 (0,073)	-0,119 (0,081)	-0,025 (0,083)
Ingen børn, kv.>44 år	0,886*** (0,064)	0,801*** (0,065)	0,893*** (0,079)	0,843*** (0,078)
Fritidsomfang - hverdag	..	0,032*** (0,007)	..	0,036*** (0,072)
Antal fritidsaktiviteter - hverdag	..	0,012 (0,016)	..	0,006 (0,015)
Konstant	4.234*** (0,054)	3,930*** (0,087)	4,402*** (0,072)	4,069*** (0,103)
Adj. R ²	0,134	0,147	0,173	0,183
Antal	2.950	2.574	3.105	2.770

*, **, ***signifikante forskelle på 0,05, 0,01 hhv. 0,001-niveau ift. ingen børn, kv.<4 år.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

Tabel 7.3. tilfredshed i almindelighed (1-6), fritidsomfang, civilstand og antal fritidsaktiviteter. Beskæftigede mænd og kvinder. 18-64-årige. 2008/09.
OLS-regression.

Tilfredshed i almindelighed (standard fejl)	Mænd		Kvinder	
	Model 1	Model 2	Model 1	Model 2
Ingen børn, kv.<45 år	.. (..)	.. (..)	.. (..)	.. (..)
Yngste barn <7 år	0,227*** (0,063)	0,240*** (0,069)	0,212** (0,070)	0,211** (0,074)
Yngste barn 7-17 år	0,186** (0,054)	0,173** (0,060)	0,068 (0,062)	0,092 (0,065)
Ingen børn, kv.>44 år	0,312*** (0,051)	0,343*** (0,053)	0,303*** (0,060)	0,304*** (0,061)
Fritidsomfang - hverdag	..	-0,007 (0,006)	..	0,004 (0,057)
Antal fritidsaktiviteter - hverdag	..	-0,017 (0,013)	..	-0,022 (0,012)
Konstant	4.807*** (0,042)	4.939*** (0,071)	4,863*** (0,055)	4,943*** (0,081)
Adj. R ²	0,012	0,015	0,015	0,014
Antal	2.955	2.579	3.110	2.775

*, **, ***signifikante forskelle på 0,05, 0,01 hhv. 0,001-niveau ift. ingen børn, kv.<4 år.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

Tabel 8.1. Søvnuudviklingen for beskæftigede mænd og kvinder. 1964-2008

	Alle	Uden børn	Med børn	Med børn Hverdag
	Timer/ugedag			
1964 (1.751)				
Mand	7,833 (7,740-7,927)	7,849 (7,716-7,982)	7,811 (7,684-7,938)	7,997 (7,835-8,158)
Kvinde	8,020 (7,852-8,188)	8,076 (7,887-8,265)	7,831 (7,470-8,192)	7,741 (7,345-8,137)
1975 (1.978)				
Mand	8,057 (7,945-8,170)	8,170 (7,981-8,357)	7,982 (7,843-8,121)	..
Kvinde	8,131 (7,980-8,281)	8,201 (7,951-8,453)	8,089 (7,901-8,277)	..
1987 (2.176)				
Mand	7,523 (7,413-7,634)	7,546 (7,379-7,713)	7,486 (7,338-7,635)	7,080 (6,931-7,230)
Kvinde	7,905 (7,785-8,025)	7,960 (7,754-8,166)	7,857 (7,713-8,000)	7,514 (7,372-7,656)
2001 (590)				
Mand	7,655 (7,520-7,791)	7,675 (7,492-7,858)	7,626 (7,424-7,828)	7,274 (7,037-7,511)
Kvinde	7,871 (7,722-8,021)	7,947 (7,61-8,133)	7,768 (7,521-8,015)	7,543 (7,257-7,829)
2008 (686)				
Mand	7,698 (7,531-7,866)	7,827 (7,590-8,064)	7,483 (7,277-7,689)	7,208 (6,960-7,455)
Kvinde	7,787 (7,637-7,936)	7,939 (7,702-8,175)	7,651 (7,464-7,838)	7,297 (7,077-7,517)

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

